“TOPLUM VE ÜLKE İNCELEMELERİ” DERSİNİN VATANDAŞLIK EĞİTİMİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Betül BATIR²

<https://orcid.org/0000-0003-0061-3889>

ÖZET

Türk eğitim sisteminde yapılan yeniliklerden biri de vatandaşlık eğitiminin temel dersleri olan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin 1962-1963 eğitim öğretim yılından itibaren tek bir ders olarak “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilmesiydi. “Yeni İlkokul Program Taslağı” 1962 yılında hazırlanmış ve adı geçen bu derslerin birleştirilmesi öngörülmüştü. Bu yenilik aslında Sosyal Bilgiler dersinin de temeliydi. İlkokulların ikinci devresinde tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri ayrı dersler olarak, farklı saatlerde münferit program ve amaçlarda işlenmekteydi. Her üç dersin de farklı olan amaç ve kazanımları 1962-1963 yılından itibaren tek bir ders halinde ortak amaç, hedef ve kazanımlarla uygulanmıştı. İlkokullarda başlayan bu yeni ders için ortaya çıkan ihtiyaç üzerine aynı yıllarda rehber ve kılavuz kitaplar yayınlanmaya başlamıştı. Bu kitaplarda öğretmenlere yardımcı olacak etkinlik örnekleri, planlar ve çalışmalar yönetmelikler esas alınarak hazırlanmış ve yardımcı öğretmen kitapları olarak ortaya çıkmıştı. Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi varlığını 1968’e kadar devam ettirmişti. 1968 tarihli İlkokul Programında bu dersin adı Sosyal Bilgiler olarak değiştirilmişti. Çalışmamızda 1962 yılından 1968 yılına kadar altı yıl devam eden “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersinin vatandaşlık eğitimi bağlamında amaç, hedefler, kazanımlar ve uygulamalar olmak üzere müfredatın belirttiği hususlar incelenmiştir. Ayrıca dönemin bu dersle ilgili programı, yönetmelikleri, ders kitabı ve yardımcı ders kitaplarının da incelendiği çalışmada Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin vatandaşlık eğitimi boyutunda Türk eğitim sistemine kazandırdıkları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplum ve Ülke İncelemeleri, Vatandaşlık Eğitimi, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi.

EVALUATION OF THE "SOCIETY AND COUNTRY STUDIES" COURSE IN THE CONTEXT OF CITIZENSHIP EDUCATION

ABSTRACT

One of the innovations made in the Turkish education system was the unification of history, geography and civics courses, which are the basic courses of citizenship education, as a single course called “Society and Country Studies” starting from 1962-1963 academic year. The “New Primary School Curriculum Draft” was designed in 1962 and merging these courses into a single course was envisaged. This innovation was actually the basis of the Social Studies course. In the second cycle of primary education, the history, geography and civics courses used to be taught as separate courses, at different times, with independent curriculums and purposes. The goals and outcomes of all three lessons that differed from each other were unified under a single course with common goals, objectives and outcomes that started to be implemented since 1962-1963. Directories and guidebooks started to be

¹Bu makale 9-10 Ekim 2020 tarihinde düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu (USVES)’nda tarafımdan sunulan sözlü bildirinin genişletilerek, daha kapsamlı hale getirilmesinden oluşmuştur.

²Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, bbatir@istanbul.edu.tr

published in those years because of the requirement of the emergence of this new course that started in primary schools. Being designed based on the regulations, these books including activity samples, plans and practices that would help teachers functioned as supplementary teachers' books. The Society and Country Studies course continued to exist until 1968. In the Primary School Curriculum of 1968, the name of this course was changed to Social Studies. In our study, the issues stated by the curriculum, such as the goals, objectives, outcomes and practices of the "Society and Country Studies" course, which lasted for six years from 1962 to 1968 within the context of citizenship education, were examined. In addition, the curriculum, regulations, textbooks and supplementary books of the period related to this course were also examined, the contributions of the Society and Country Studies course to the Turkish education system in the dimension of citizenship education were discussed.

Keywords: Society and Country Studies, Citizenship Education, History, Geography, Civics.

GİRİŞ

Ders programlarında yapılan değişiklikler eğitimde oldukça önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan itibaren ders programlarında belirli aralıklarla reformlar yapılmıştır. İlkokul ders programlarında 1948'de yapılan değişiklik 1962 yılına kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında uygulanan 1948 İlkokul Programının pratikte birçok zorluğu olduğu görülmüştü. Bunlardan biri ders programının çok fazla zaman alması, diğeri programın köy okullarında uygulanmasında yaşanan zorluklardı. Programda ders çeşitleri fazla ve bunlara ayrılan zaman da bir hayli genişti (Karagöz ve Green, Tarihsiz:12-15).

Programdaki bu sorunları tespit etmek ve çözüm bulmak amacıyla 1951-1952 öğretim yılında Amerika-Florida Üniversitesi İlköğretim Bölümü Başkanı Prof. Dr. Kate V. Wofford Türkiye'ye davet edilmişti. Wofford dört ay süren incelemeleri sonucunda bir rapor hazırlamış ve bu raporunda programın ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini tavsiye etmişti (Wofford, 1952:45-85).

Wofford'un raporu da dikkate alınarak Eylül 1952 yılında 25 kişilik bir öğretmen grubu ilköğretim alanında bilgi ve görgülerini arttırmak üzere MEB tarafından görevlendirilerek Florida'ya gönderilmişlerdi. Bu öğretmen heyetinin Amerika'ya gitmeden önce üç aylık bir kursa tabi tutularak 1948 programının tüm sorunlarını tespit etmeleri sağlanmıştı. Amerika'dan dönen heyet 1953-1954 öğretim yılında yurdun çeşitli bölgelerinde İlkokul Programı üzerinde çalışmalara başlamışlardı. Temmuz 1954 yılında Ankara'da toplanan bu heyet, yapılan deneme çalışmaları ışığında Bolu ekibi tarafından hazırlanan "Köy Deneme Okulları Programı Taslağı"nı birinci derecede benimseyerek yeni öğretim yılında uygulanmasına karar vermişlerdi.

Şubat 1953'te toplanan V. Milli Eğitim Şûrası'nda özellikle 1948 programı üzerinde durulmuş, sorunları konuşulmuş ve bu sorunların giderilmesi için yapılan çalışmaların ve alınan kararların önce deneme okullarında uygulanması kabul edilmişti (Karagöz ve Green, Tarihsiz:13).

Talim Terbiye Kurulu tarafından da uygun görülen bu karar üzerine ilk deneme 1954-1955 öğretim yılında Bolu'da açılan deneme okulunda yapılmıştı. 1956-1957 öğretim yılında İstanbul'da oluşturulan deneme okullarında da uygulama ve program geliştirme çalışmaları başlamıştı. 1948 İlkokul Programı üzerine yapılan çalışmalar 1957 yılında da devam etmiş ve bu yıl içerisinde Programa din dersleri eklenmişti. Türkiye Eğitim Milli Komisyonu 1959 yılında düzenlediği raporunda, İlkokul Programının yeniden ele alınmasını, uzmanlarla tecrübeli öğretmenlerden oluşacak bir komisyon tarafından programın incelenerek gerekli değişikliklerin yapılmasını tavsiye etmişti. 5-24 Eylül 1960 tarihleri arasında Ankara'da, 5-11 Ekim 1960 tarihlerinde İstanbul'da toplanan "Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyonun Raporu"nda, 1948 İlkokul Programının öğrencilerin psikolojik ihtiyaçlarına, bireysel yeteneklerine ve öğretim amaçlarına uygun olarak yeniden ele alınması üzerinde durulmuştu. (Karagöz ve Green, Tarihsiz:14) 5 Ocak 1961 tarihinde kabul edilen 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun getirdiği yeni hükümler ve anlayış (Altınkaynak,1963:20), mevcut İlkokul Programının günün ihtiyaçlarına göre geliştirilmesini zorunlu kılmış ve bu alandaki çalışmaları hızlandırmıştı.

14 Nisan 1961 tarihinde İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından 1948-1949 öğretim yılında uygulanmaya başlayan ve 1957 yılında küçük bir değişiklik ile yeniden baskısı yapılan İlkokul Programı ele alınmıştı. Talim ve Terbiye Dairesi İlköğretim Genel Müdürlüğü birlikte hareket ederek köy ve şehir ilkokullarında çalışan öğretmenlerle orta öğretim ve öğretmen okullarında görevli öğretmenler ve bu alanda uzmanlardan meydana gelen 16 kişilik bir komisyon kurmuştu. 17-28 Ekim 1961 tarihleri arasında Ankara'da toplanan komisyon, İlkokul Programını gözden geçirmek, 1948'den sonra yapılan program üzerinde yapılan inceleme ve deneme çalışmalarını, dünyada ve Türkiye'de çeşitli alanlarda meydana gelen gelişmeleri dikkate alarak İlkokul Programında yapılacak değişiklikleri saptayarak bir rapor hazırlamış ve Bakanlığa sunmuştu. Hazırlanan bu rapor illere, ilçelere, öğretmen derneklerine, basına, ilgili özel ve resmi kurumlara gönderilerek rapor hakkındaki düşünceleri istenmişti. Gelen düşünce ve görüşleri İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan komisyon incelemiş, Program Taslağının eksik yönlerini tespit etmişlerdi.

Ön Program Taslağı'nı hazırlamak üzere 19 Şubat 1962 tarihinden itibaren 15 gün süre ile köy ve şehir ilkokullarında çalışan öğretmenlerden, ilkokul müdür ve müfettişlerinden, Milli Eğitim Müdürü ve diğer yöneticilerden, ortaokul ve öğretmen okulu öğretmenleri, ilgili uzman ve velilerden kurulu 108 kişilik bir komisyon çalışmalara başlamıştı. Komisyon dokuz komiteye ayrılmıştı. Bu komiteler ilgilendikleri konulara göre şu şekilde isimlendirilmişti:

- a-Amaç ve ilkeler komitesi,
- b-Türkçe ve yazı komitesi,
- c-Toplum bilgileri komitesi,
- d-Fen ve tabiat bilgileri komitesi,
- e-Birleştirilmiş sınıflar komitesi,
- f-Matematik komitesi,
- g-Resim-iş komitesi,
- h-Müzik komitesi,
- i-Din dersleri komitesi.

Yapılan inceleme ve görüşmeler sonucunda hazırlanan ön rapor yeniden ilgili kurum ve kuruluşlara önerilerek, onlardan görüşler alınarak nihai program taslağının hazırlanması için 35 ilkokul öğretmeni ve ilgili uzmanlardan oluşan komisyonun katıldığı 28 Mart 1962 tarihinden 14 Nisan 1962 tarihine kadar süren çalışmalar sonucunda Yeni İlkokul Programı Taslağı hazırlanmıştı (Karagöz ve Green, Tarihsiz:17).

1.YENİ İLKOKUL PROGRAM TASLAĞI

28 Mart 1962 tarihinde oluşturulan Program Taslağı 12 Mayıs 1962 tarihinde Talim ve Terbiye Dairesi'ne incelenmek üzere sunulmuştu. Talim ve Terbiye Kurulu Eylül 1962 yılında Program Taslağının incelemesini tamamlamış ve Bakanlıkça uygun görülen Taslağın önce saptanan esaslara göre uygulanmasına karar vermişti. Yeni hazırlanan İlkokul Programı ülkenin her yerinde uygulanmaya konulmadan önce beş yıl süreyle ve 250 ilkokulda denenmesi ve geliştirilmesi uygun görülmüştü. 1962-1963 öğretim yılında Taslağın uygulanması için gerekli hazırlıklar yapılmış Ankara, Antalya, Bursa, Adana, Bolu, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, İzmir, İstanbul, Konya, Samsun illeri deneme şehirleri olarak seçilmişti. Bu illerde saptanan 106 tek ve iki öğretmenli köy okulları ile kasaba ve şehir ilkokullarında Taslağın denenmesi uygun görülmüştü. Bu konuda 4 Haziran 1962 tarihli genelge ile illere bilgi verilmişti (Karagöz ve Green, Tarihsiz:29).

Beş yıllık süre zarfında Program Taslağının uygulama sonuçlarını sürekli izlemek, sorunları tespit etmek, sorunlara çözümler aramak için İlköğretim Genel Müdürlüğü Eğitim Şubesi'ne bağlı "Program Geliştirme Bürosu", "Danışma Kurulu", "Program Geliştirme ve Değerlendirme Komitesi" gibi bölümler oluşturulmuştu. Taslağın amaç ve ilkelerine uygun olarak özellikle öğretmenlere yol gösterici olacak 16 adet öğretmen kılavuzu hazırlanması girişimi başlatılmıştı. 14 ilin deneme okullarında görevli öğretmenler için çeşitli zamanlarda bilgi vermek ve sorunları tespit etmek amacıyla öğretmenlere Ankara'da seminerler verilmiş, sergiler düzenlenmişti. Sergiler arasında gezici sergiler de mevcut olup iki otobüsle "Yeni Eğitim Yolları" adıyla sergi

de düzenlenmişti. Program Taslağının amaç ve ilkelerine göre sınıf çalışmalarını yansıtan film de hazırlanmıştı. Taslağın uygulanmasını ve geliştirilmesini sağlamak üzere Bakanlıkça hazırlatılan 28 çocuk kitabı ve öğretmenler için yayınlanan 3 broşür illere dağıtılmıştı (Karagöz ve Green, Tarihsiz:30-32). Program Taslağının 1967 ders yılında tüm illere uygulanacak şekilde geliştirilmesine çaba gösterilmişti.

1.1. Program Taslağının Belli Başlı Özellikleri

Ders programları bir ülkenin sosyal yapısında, siyasi hayatında, ekonomik düzeninde ve genel olarak bilim ve teknolojiadaki gelişmelerle birlikte değişime uğramaktadır (MEB,1965:1). Değişime etkili olan bazı uluslararası kararlar da mevcuttur. Örneğin 1961 yılında ilköğretim ve okul programlarının durumunu inceleyip rapor hazırlayan UNESCO ve Dünya Öğretmenler Federasyonu içinde Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkelere tavsiyeler sunmuştu. Türkiye bu tavsiyeleri de dikkate alarak ilköğretim programında değişikliğe gitmişti. Beşinci Milli Eğitim Şûrası ise temel konu olarak ilköğretim konusunu ele almıştı. (MEB,1965:2).

Program Geliştirme Okullarında uygulanan Yeni İlkokul Programı Taslağının belli başlı özellikleri şu başlıklar altında sıralanmaktaydı (MEB,1965:18-24; Tekışık ve Akgül, 1965:11-16;Karagöz ve Green,Tarihsiz:18-29):

I-Amaçlar Yönünden:

Temel amaç ilköğretimin çocuğun bir vatandaş olarak kişiliğini bir bütün halinde yetiştirmeyi amaç tutan bir eğitim anlayışına dayanmaktadır (MEB,1965:2).

1-1948 Programında yalnız Milli Eğitimin amaçları çok kısa ve kapalı olarak saptandığı halde 1962 Program Taslağında Türk Milli Eğitiminin amaçları ve ilköğretimin amaçları ayrı ayrı, geniş ve açık olarak saptanmıştır.

2-Program Taslağında derslerin ve ünite çalışmalarının amaçlarının bilgi, beceri, değer duygusu ve davranış olmak üzere dört yönden saptanması öngörülmüştür.

3-Taslakta, öğrencilere bilgi kazandırmaktan çok, hayatta başarı sağlamaları, karşılaştıkları problemleri çözmeleri, hayata kolaylıkla uyum sağlamaları, kendilerine, ailelerine, çevrelerine ve ülkelere faydalı olabilmeleri için gerekli temel bilgi, beceri, değer duygusu ve davranış kazanmalarının sağlanması ilke olarak kabul edilmiştir.

4- Ünite ve konuların işlenmesi, öğrenmenin amacı olmaktan çıkarılarak, Türk Milli Eğitimin ve ilköğretimin amaçlarının gerçekleşmesinde bir araç olarak kabul edilmiştir.

II-İlkeler Yönünden:

Program Taslağında 1948 Programının ilkelerinden farklı olarak şu esasların üzerinde durulmuştur:

1-Her çocuk birbirinden farklıdır.

- 2-Çocuğun büyüme ve gelişmesi sürekli dir.
- 3-Çocuk bir bütün olarak gelişir.
- 4-Öğrenme karşılıklı bir etkileşmedir.
- 5-Eğitim ve öğretim çocukların ve gençlerin temel ihtiyaçlarına cevap vermelidir.
- 6- Her yaşantı her çocuk için ayrı anlam taşır.
- 7-Çocuklar başkalarının istediklerini değil, ilgi duydukları şeyleri öğrenirler.
- 8- Okul toplumsal değişme ve kalkınma merkezidir.
- 9-Eğitim-öğretim planlı bir çalışmadır ve bu çalışmalar öğrencilerle birlikte planlanmalıdır.
- 10-Öğretim ve eğitim pratik beceri ve alışkanlıklar kazandırmalıdır.
- 11-Eğitim de törel ve manevi değerlerin kazandırılması hem program, hem de yöntemin önemli bir unsurudur.
- 12- Çocuklar görme ve işitmeden çok, yaparak öğrenirler.
- 13-Değerlendirme eğitim ve öğretimin ayrılmaz bir parçasıdır.
- 14- Rehberlik;
- 15- Özel eğitim .

III-Program ve Kapsam Yönünden;

- 1-1962 Program Taslağı 1948 Programından farklı olarak her bölgenin kendi imkanları ve özelliklerine uygun, bölgenin ihtiyaç ve ilgilerine göre değişiklik gösterebilecek esneklikte ve uygulamada olan, yerel programların hazırlanmasına imkan tanıyan bir çerçeve programdır.
- 2- Program Taslağındaki konular ilköğretimin amaçlarını gerçekleştirmede bir araç olarak düşünülmüştür.
- 3- 1948 Programının Hayat Bilgisi bölümündeki birinci sınıfın 30 konusu, bağımsız sınıflarda 7, birleştirilmiş sınıflarda 4 ünite; ikinci sınıfın 31 konusu, bağımsız sınıflarda 6, birleştirilmiş sınıflarda 4 ünite; üçüncü sınıfın 28 konusu, bağımsız sınıflarda 5, birleştirilmiş sınıflarda 3 ünite halinde birleştirilerek programda toplu öğretim ilkesi gerçekleştirilmiştir.
- 4- İkinci devrede Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi dersleri “Toplum ve Ülke İncelemeleri”, Tabiat Bilgisi, Aile Bilgisi ve Tarım dersleri “Fen ve Tabiat Bilgisi” adı altında birleştirilip ders adedi azaltılmış ve konular kaynaştırılarak ünite birleştirilmek suretiyle ikinci devre programında ve derslerinde de toplu öğretim ilkesi gerçekleştirilmiştir.
- 5- Birinci ve ikinci devre içerik derslerinin konuları, öğrencilerin öğrenme ve kavrama güçleri dikkate alınarak hafifletilmiştir.
- 6- Program Taslağındaki üniteler, ünite planının yapılma sırasında öğrencilerin ve çevrenin ilgi, ihtiyaç ve problemlerine göre şekillendirilmesi için fazla detaylandırılmamış, çerçeve ana hatlar şeklinde gösterilmiştir.

7- Program Taslağında beslenme, turizm, ormancılık, trafik, erozyon ve tarım konularına daha çok önem verilmiştir.

IV- Birleştirilmiş sınıflı okullar yönünden;

1-Program Taslağında 1,2 ve 3. sınıf öğrencileri (A) grubu, 4 ve 5. sınıf öğrencileri (B) grubu adı altında birleştirilmiştir.

2-1948 Programına göre köy okullarında okutulmakta olan tarım-iş dersi Taslakta kaldırılmış, bu dersin tarım konuları birinci devrede Hayat Bilgisi dersi, ikinci devrede Fen ve Tabiat Bilgisi dersi konuları arasına, iş konuları ise resim-iş dersi konuları arasına alınmıştır.

3- A grubunda köy ve yakın çevre, B grubunda köy ve yurdumuz esasına göre konular birleştirilmiş ve geniş üniteler meydana getirilmiştir.

4- A grubu üniteleri birinci yıl, ikinci yıl ve üçüncü yıl olarak üç bölümde; B grubu üniteleri birinci yıl ve ikinci yıl olarak iki bölümde toplanmıştır. Ünitelerin nöbetleşe yöntemi ile işlenmesi kabul edilmiştir. Örneğin birinci yılda, birinci sınıf için düşünülmüş olan birinci yıl üniteleri A grubunu oluşturan 1,2,3. sınıf öğrencilerine ortak olarak; ikinci yılda ikinci sınıf için düşünülmüş olan ikinci yıl üniteleri aynı grubun sınıflarına ortaklaşa; üçüncü yılda üçüncü sınıf için düşünülmüş olan üçüncü yıl üniteleri bu grup öğrencilerine birlikte okutulması kabul edilmiştir.

5- 1948 Programında köy okulları müzik ve beden eğitimi dersleri için zaman cetvelinde ders saati ayrılmadığı halde program taslağında bu dersler için ders saati ayrılarak konular belirlenmiştir.

V- Metot yönünden;

1-Birinci devrede Hayat Bilgisi, ikinci devrede Toplum ve Ülke İncelemeleri ile Fen ve Tabiat Bilgisi derslerine ait ünitelerin işlenmesi de daha çok ünite çalışmaları (proje), problem çözme, yaparak ve yaşayarak öğrenme metotlarının uygulanması öngörülmüştür.

2-Öğrencilere hazır bilgi veren ezber ve benzeri öğretme metotları yerine; araştırma, inceleme, gezi, gözlem gibi öğrenme metotları, öğrencilerin kendi kendine çalışması ve öğrenmesi esası kabul edilmiştir.

3-Ünitelerin işlenmesinde öğrencilerin bireysel ve toplumsal yönden gelişmesini, çalışmalarda sorumluluk almasını, işbirliği yapmasını sağlayacak bireysel, küme ve sınıf çalışmaları gibi çeşitli yöntem ve tekniklere yer verilmesinin gerekliliği kabul edilmiştir.

4-Eğitim-öğretimde öğretmenin etkinliğinden çok, öğrencinin etkinliği; öğretmenin çalışmalarda yol göstermesi ve rehberlik etmesi, yeri gelince kaynak kişi olması; öğrencilerin yapacağı işi, öğretmenlerinin rehberliğinde kendi kendine planlaması, araştırma ve inceleme yaparak kendi kendine öğrenmesi, karşılaştığı problemleri çözmesi esas kabul edilmiştir.

5-İlkokuma ve yazma öğretiminde, daha verimli bir yol olan karma harflerle öğretim yapılması uygun görülmüştür.

6-Taslakta öğrencilere, tek kaynaktan hazır bilgi verilmesi yerine, öğrencilerin çeşitli kaynaklardan araştırarak bulması; öğretimde tek ders kitabına bağlı kalınmayıp ünitelerin işlenmesinde gerçek hayattan, okula getirilmiş hayattan, kaynak kişilerden, ansiklopedi, çeşitli kitap gibi yazılı kaynaklardan yararlanılması öngörülmüştür.

7-Güncel olayların her sabah konuşulup paylaşılması esası kabul edilmiş, günlük zaman cetvellerinde bunun için yer ayrılmıştır.

8-Yıllık, ünite ve günlük çalışmaların öğrencilerle birlikte planlanması öngörülmüş ve günlük çalışmaların planlanması için günlük zaman çizelgesinde yer ayrılmıştır.

9-Birinci devrede, ünite bütünlüğünü parçalayan haftalık plan yerine ünite planı yapılması, ikinci devrede Toplum ve Ülke İncelemeleri ile Fen ve Tabiat Bilgisi dersi üniteleri için de ünite planı yapılması esası kabul edilmiştir.

10-Ders saatleri 40 dakikadan ünite çalışmalarında birinci devrede 45, ikinci devrede 90, ifade ve beceri derslerinde 60 dakikaya çıkarılarak derslerde etkinlik süreleri arttırılmıştı.

11-Eğitim-öğretim alanında yapılan çalışmalarda öğrencilerin amaçlara ne dereceye kadar ulaştıklarını, kazanmaları hedeflenen bilgi, beceri, değer duygusu ve davranışları ne dereceye kadar kazandıklarını anlamak için günlük, ünite, haftalık ve yıllık çalışmaların değerlendirilmesi ön görülmüştü.

12-1948 Programında değişmeyen haftalık zaman çizelgesi ve ders programı mevcutken; Taslakta bir hafta içinde her derse ayrılan zamanın doldurulması şartıyla öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre hafta içindeki derslerinin yerlerinin değiştirilmesi mümkün olabilen esnek bir haftalık zaman cetveli ve ders programı kabul edilmişti.

Müfredat daha çok formalist bir eğitim anlayışı ile bütün önemi zihin terbiyesine vermektedir (MEB,1965:3). Programın amaçlarının değerlendirmeye elverişli bir objektiflik ve fonksiyonellik göstermesi de hedeflenmişti. Ölçülmesi mümkün olmayan yuvarlak sözlerle belirtilmiş amaçların, program çalışmaları ile ne dereceye kadar gerçekleştirilebileceğini tespit etmek mümkün olamayacağı Taslakta belirtilmişti (MEB,1965:3).

2.TOPLUM VE ÜLKE İNCELEMELERİ DERSİ

İlkokulların ikinci devresinde 4.ve 5. sınıflarda yer alan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri 1962 yılında hazırlanan “İlkokul Programı Taslağı”nda konuları kaynaştırılmak suretiyle “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilmişti. Bu birleştirmenin yapılmasının sebepleri arasında ilkokul çocuklarının toplu kavrama ve öğrenme özelliklerinin ilkokulun ikinci devresinde de devam etmesiyle Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi gibi birbirini

tamamlayan derslerin bir bütün halinde çocuğa verilmesinin uygun olduğu anlayışıydı (MEB,1965:26). Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri birbiriyle bağlantılı olup ortak konuları insan ve yaşadığı toplumdur. Tarih bir milletin geçmişini, coğrafya milletin yaşadığı yeri ve topluma olan etkisini, yurttaşlık bilgisi de o milletin anlık yaşayışını, yönetimini, siyasetini ilgilendiren konuları kapsamaktaydı (Tekişik ve Akgül, 1965:10). Dolayısıyla ortak konu millettir. İsimleri ayrı olan ve ayrı zaman diliminde verilen bu derslerin ortak amacı, çocuğa vatanını, milletini, tarihini tanıtmak, bugünü ile bağlantı kurmasına yardımcı olmak, millet sevgisi ve milli şuuru oluşturmak, yurttaşlık hak ve görevlerini kavratmak, çocuğa vatanını tanıtarak vatan sevgisini aşılatmaktır. Ayrı verilen bu derslerin çocuklarda bir bütün olarak kazandırılması hem pedagojik anlamda hem de zamanı ekonomik kullanmak adına bir ders adı altında bütünleştirilmesini elzem kılmıştır. Aksi takdirde ayrı isimler altında verilen bu üç derste zaman zaman konu tekrarları yaşanmakta ve zaman kaybedilmektedir.

Bu sebeple bu üç ayrı ders 1962-1963 öğretim yılından itibaren İlkokul Program Taslağı'nın geçerli olduğu Program Geliştirme Okulları'nda uygulanmak üzere "Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersi adıyla birleştirilmiştir. Toplumsal bir varlık olan çocukların vatanlarını ve milletlerinin geçmişlerini bilmek; yaşadıklarını anı tanımak ve geleceğe kolaylıkla uyum sağlayabilecek iyi bir insan, iyi bir vatandaş olarak yetişmesi bakımından bu ders önem arz etmekteydi. "Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersi vatandaşlık eğitimi konusunda ilkokullarda temel ders olarak yerini almıştır. Bu ders 1968 yılında Sosyal Bilgiler adını alıncaya kadar devam etmiştir.

2.1. Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersinin Üniteleri

Üniteler hazırlanırken çevreden hareket etme ilkesi benimsenmiştir. Ünitelerin işlenmesinde programdaki sıraya uyma zorunluluğu olmaksızın konuların daima bulunulan yerden başlamak suretiyle geliştirilmesi esas alınmıştır (Kendi köyünden, kendi kasabasından, kendi şehirden başlamak gibi). Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi olarak yakın çevre 4. sınıfta ilimiz ve bölgemiz; 5. sınıfta yurdumuz ve komşularımız olarak belirlenmiştir. Ulusal ve dini bayramlarla yıldönümleri, haftalar ve belli başlı günler ayrı üniteler halinde "Anma ve Kutlama Gün ve Haftaları" adı altında serbest üniteler halinde bırakılmıştır. Mahalli özellik gösteren kurtuluş ve kutlama günleri ile ulusal ve dini bayramlar, önemli olaylar ve özel günler tam vaktinde ele alınacak, konunun mahalli önem ve değerlerine göre işlenecektir. Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinde geçen tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi ile ilgili terimlerin çocuklar tarafından iyice kavranılmasına öğretmen özel bir önem verecektir. Türk tarihinin temel taşları olan olaylar özenle işlenecek ve çocuklarda tarih bilincini uyandırmak ana hedef olacaktır. Temel olaylar

arasında kalan boşlukları doldurmak amacıyla bazı konular okuma parçaları halinde tarih üniteleri arasına alınmıştı (MEB,1965: 26-27).

“Toplum ve Ülke İncelemeleri” Dersinin Üniteleri (MEB,1965: 44-48)

4. Sınıf

I. İlimiz ve Bölgemiz

A. İlimizin ve bölgemizin yeri, sınırları ve nüfusu,

B. Plan ve harita,

C. Bölgemizin doğal durumu:

- 1.Yeryüzü şekilleri,
- 2.Depremler, toprak kayması,
- 3.İklim,
- 4.Doğal bitki örtüsü.

D. Bölgemizin ekonomik durumu:

- 1.Zenginlik kaynakları,
- 2.Halkın geçimi,
- 3.Yollar ve ticaret,
- 4.Bulunduğumuz yeri nasıl güzelleştirelim? (Turist çekmenin yolları).

II-Ailede okulda ve yakın çevremizde hayat (Üçüncü sınıf Hayat Bilgisinde verilen bilginin hatırlatılması),

A-Ailemiz

- 1-Türk geleneğinde ailenin yeri ve kutsallığı,
- 2-Aile fertleri arasında karşılıklı ilişkiler,
- 3-Bu ilişkileri düzenleyen esaslar.

B-Okulumuz

- 1-Okul topluluğunda karşılıklı ilişkiler,
- 2.Bu ilişkileri düzenleyen esaslar,
- 3.İnsanlık görenek ve gelenek kuralları,
- 4.Okul topluluğunun bir kişisi olarak öğrencilerin ödevleri.

C-Yakın çevremiz ve mahallemiz

- 1-Komşuluk ilişkileri, mahallede dirlik ve düzen,
- 2-Sokak, ev, apartman, bahçede temizlik ve bu bakımlardan komşuların işbirliği.

D-Boş zamanlarımızı nasıl değerlendirelim:

Gezi okulun sosyal çalışmalarına katılma, radyo, çocuk yayınlarını, öğretici filmlerini, çocuk tiyatrolarını izleme, kitaplık kurma, bahçe işleri, koleksiyonculuk gibi eğitsel ve sosyal işlerle uğraşma.

E. Genel Yerlerde davranış: Sokak, park, sinema, tiyatro, konser, çalışma yerleri, otel, lokanta ve benzeri yerlerde.

III. Yönetim Örgütleri:

1.Köy, bucak, ilçe ve ilde yönetim örgütleri.

2.Mahalle muhtarı, köy ihtiyar heyeti, belediye ve bunların vatandaşlar arasında karşılıklı ödevleri (Muhtar, ihtiyar heyeti ve belediye seçimi).

IV. Trafik Kuralları (Yayalara mahsus kurallar, taşıtlara iniş ve binişler, oyun yerleri, bisiklet ehliyeti almak).

V. İlimizde ve bölgemizde bizden önceki kurulan ve izleri bulunan uygarlıkları tanıyalım. (Bulunduğumuz yerde, yoksa en yakın yerlerdeki tarihi eserler incelenecek, böylece tarihten önce zamanlarla, yazının icadı, yüzyıl ve takvim kavramına varılacaktır.)

VI. Türkiyemiz:

- 1.Bölgemizden başlayarak Türkiye'nin komşu memleketler arasındaki yeri,
- 2.Türkiye'nin engebeleri,
- 3.İklimi,
- 4.Bitki örtüsü,
- 5.Akarsuları ve gölleri,
- 6.Türkiye'nin coğrafi bölgeleri,
- 7.Türkiye'nin nüfusu,
- 8.Türkiye'nin tarım ve ticareti,
- 9.Yollar ve taşıtlar.

VII. Türkiye'ye nereden geldik? (Türklerin anayurdu, yaşayışları, uygarlıkları, göçlerle insanlara öncülükleri hakkında çok kısa bir giriş yapılacaktır. Bu arada milletimizin köklü bir tarihe sahip olduğu fikrine ana çizgileri ile yer verilecektir).

- 1.Mezopotamya'ya göçler (Sümerler),
- 2.Orta Asya'da en eski Türk devleti (Mete),
- 3.Anadolu'nun en eski halkından Etiler,

4.Eti İmparatorluğunun yakılışından Malazgirt Savaşına kadar geçen zaman içinde Anadolu'da kurulan ve izleri bulunan uygarlıklar hakkında birer okuma parçası ile yetinilecektir.

VIII. İslamlık (Kısaca Hz. Muhammed'in hayatı, İslamlığın ilkeleri-din bilgisi ile bağlantısı dikkate alınacak) Türklerin İslamlığı kabulü.

IX. Büyük Selçuklu İmparatorluğu (Alpaslan'ın kişiliği ve Malazgirt Savaşı).

1. Türklerin Anadolu'ya yayılışı,
2. Haçlı Savaşları ve Kılıçaslan'ın kahramanlıkları (Bir okuma parçası ile yetinilecektir).
3. Anadolu Selçuklu Devleti (Varsa Selçuklulara ait eserler incelenecek ve bu eserleri sevmeye ve koruma duygusu aşılacaktır).

X. Yurdumuzun idaresi ve Türkiye Devleti (Cumhuriyetimiz, Millet Meclisi, Senato, Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu).

1. Cumhuriyetimiz nasıl kuruldu? (Saltanatın son günleri ile Kurtuluş Savaşına bir bakış. Atatürk'ün hayatı).
2. Devrimler.

XI. Spor (Sporun önemi. Yavrukurt. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı).

Dönemin Ankara İlköğretim Müfettişlerinden Hüsnü Tekişik ve Cavit Akgül (1965:38-41) tarafından hazırlanan bir rehber kitapta Ankara iline ait detaylandırılmış Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi planında il bazında yapılabilecek ilave etkinliklerden söz edilmiştir. Örneğin İlimiz ve Bölgemiz ünitesinde “İlimizde eğlence yerleri ve spor” konusunda, Gençlik parkı, Çubuk Barajı, Atatürk Orman Çiftliği, 19 Mayıs Stadyumu, Şehir Hipodromu, Gölbaşı, Çamkoru ve Tiyatrolara yer vermek; “İlimizin tarihi: İlimizde bizden önce kurulan ve izleri bulunan uygarlıklar, tarihi eserler, mabetler, anıtlar, müzeler” konusunda Ankara Kalesi, Roma hamamları, Eti Müzesi ziyaretleri eklenmiştir. Yine konularla ilgili olmak üzere ve zamana uygun şekilde Dünya Çocuk Günü, Hayvanları Koruma Günü, İlk Öğretim Haftası, Kızılay Haftası, Birleşmiş Milletler Günü, Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk Haftası, Çocuk kitapları haftası gibi önemli gün ve haftalar da planda belirtilmiştir.

SINIF V (MEB,1965:48-50)

I. Türkiye ve Komşuları:

- 1-Yurdumuza toplu bakış,
- 2-Komşu devletler (Bulgaristan, Yunanistan, Kıbrıs, Suriye, Irak, İran, SSCB), bu ülkeler, bizimle olan ilişkileri bakımından incelenecektir.

II-Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu.

- 1.Devletin Genişlemesi (Haçlılarla olan savaşlar özellikle belirtilecek, Osmanlılarda devlet teşkilatı üzerinde önemle durulacak)
- 2.İstanbul'un alınışı,
3. Fatih, Yavuz, Kanuni'nin tarihimizdeki yeri ve önemi,

4.Mimar Sinan, Barbaros Hayrettin ve Sokullu Mehmet Paşa'nın hizmet ve başarıları,

5.Osmanlı-Türk Kültür Uygarlığını belirten okuma parçaları.

6.Güzel sanatların insanın ruhi olgunluğunda başlıca etken olduğu ve bir toplumun uygarlık seviyesinin aynası sayılması gerektiğini belirten okuma parçası.

III. Avrupa'da icatlar, Büyük coğrafya keşifleri, Rönesans

IV. Osmanlı Devleti'nde Duraklama sebepleri:

1.İkinci Viyana Kuşatması,

2.Karlofça Antlaşması

V. İslahat Hareketleri:

1-Lale devri, III. Selim ve II. Mahmud zamanında yapılan yenilikler,

2-Gülhane Hattı Hümayunu ve Tanzimat'ın memleketimize getirdiği başlıca yenilikler,

VI-Meşrutiyet Devri:

1-II. Abdülhamid, I.ve II. Meşrutiyet,

2-Mithat Paşa ve Namık Kemal'in hizmetleri,

3-Plevne savaşı ve Gazi Osman Paşa (Karlofça Antlaşmasından sonra Osmanlı-Rus münasebetleri kısaca),

4-Balkan ve I. Dünya Savaşları.

VII. Kurtuluş Savaşı (I.ve II. İnönü savaşları, Sakarya Savaşı, Büyük Taarruz, Dumlupınar Meydan Muharebesi),

1-Atatürk'ün hayatı ve saltanatın kaldırılması,

2-Cumhuriyetin ilanı,

3-Halifeliğin kaldırılması ve devrimler.

VIII. İkinci Dünya Savaşı ve Birleşmiş Milletler

IX. Demokrasimizin gelişmesi, çok partili hayata geçiş.

27 Mayıs ve Yeni Anayasamız:

1.Seçim ve Büyük Millet Meclisinin kuruluşu (kanun ve bütçe kanunu),

2.Siyasi partiler, Millet menfaatini, parti menfaatinden üstün tutmak gerekir.

3.Hükümetin kuruluşu

4.Devletin yurttaşlara karşı ödevleri (Bakanlıkların başlıca ödevleri),

5-Yurttaşların devlete karşı ödevleri (Kanunlara uyma, askerlik, vergi, vergide dürüstlük, seçim ve seçmenin sorumluluğu).

X. Yurdumuzda sosyal işler ve hükümet teşkilatına yardımcı kurumlar:

Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Yardımseverler Derneği, Yeşilay (Bu kurumların çalışmaları ve amaçları, bundan başka mahalli sosyal yardım kurumları varsa,

bunların üzerinde ayrıca durulacaktır. Vatandaşın bu kurumların çalışmalarına katılması ve amaçlarına saygı gösterilmesi telkin edilecektir).

XI. Dünyamıza toplu bir bakış:

1.Bizimle ilişkide bulunan büyük devletler: Birleşik Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Pakistan ve Japonya.

2.Kıtalar ve Okyanuslar.

XII. Turizm (Niçin seyahat edilir? İç ve Dış Turizm, Turizmin sağladığı gelir, Turizm davamızda vatandaşa düşen ödevler, yurdumuzun turistik yerleri).

XIII. Meslek seçimi: (Herkes bir meslek sahibi olmalıdır. Her meslek şerefli dir. Meslekte, hünerli olmak, işi dürüst yapmak ve ilerlemek)

XIV. Batı uygarlığının yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmek.

Not: Kutlama, anma günleri ve toplum içindeki her çeşit önemli hareketlerle olaylar yeri geldikçe ünite veya ek ünite olarak ele alınıp incelenecektir.

Birleştirilmiş Sınıflı Okullar İçin Saptanan Toplum Ve Ülke İncelemeleri Üniteleri

YIL 1.

İlgi Merkezi: Bölgemiz ve Yurdumuz:

Üniteler:

I. Bölgemizi tanıyalım,

II. Yurdumuzu tanıyalım,

III. Yurdumuzun geliştirilmesi,

IV. Özel günler ve önemli olaylar.

I.YIL Ünitelerinin Safhaları:

Ünite: I. Bölgemizi Tanıyalım:

1-Bölgemizin doğal durumu ve iklimi,

2-Bölgemizin tarihi,

3-Bölgemizin ekonomik durumunun incelenmesi

4-Bölgemizin sağlık ve kültür işleri,

5-Bölgemizin idaresi,

6-Bölgemizin geliştirilmesi ve önemli problemleri:

a-Bölgemizin belli başlı problemleri nedir?

b-Bölgemizdeki insanların hayat seviyelerini yükseltmek için neler yapmalıyız?

Ünite II. Yurdumuzu Tanıyalım:

1-Bölgemiz ve diğer bölgelerle münasebetleri,

2-Yurdumuzun tarihi,

3-Yurdumuzun doğal durumu, iklimi, ekonomik durumu, nüfusu ve yüzölçümü, ulaştırma işleri, geçim ve yaşama şekilleri,

4-Yurdumuzu idaresi ve şimdiye kadar geçirdiğimiz hükümet şekilleri.

Ünite: III. Yurdumuzun Geliştirilmesi:

1-Yurdumuzun belli başlı problemleri nelerdir?

2-Yurdumuzun çeşitli yönlerden gelişmesi için neler yapmalıyız?

Ünite: IV. Özel Günler ve Önemli Olaylar

Not: Özel günler ve önemli olaylar, zamanında ve sırası geldikçe ünite veya ek ünite olarak ele alınıp işlenecektir.

YIL: II

İlgi Merkezi: Yurdumuz ve Dünyamız

Üniteler:

I. Yurdumuzun dünyamızla olan münasebetleri,

II. Dünyamızı tanıyalım,

III. Özel günler ve önemli olaylar.

II. YIL Ünitelerin Safhaları

Ünite:1 Yurdumuzun Dünyamızla Olan Münasebetleri:

1-Ekonomik ve ticari yönden,

2-Sosyal yönden,

3-Kültürel yönden,

4-Tarihi yönden (yeryüzünde Türkler ve Türklerin dünyaya dağılışı konusuna burada temas edilecek).

5-Coğrafi yönden,

6-Siyasi yönden.

Not: Türkiye tarihi esas alınacak ve çeşitli münasebetlerimiz bakımından dünya memleketleri incelenecektir.

Ünite: II Dünyamızı Tanıyalım:

1-Dünyamızın yapılışı,

2-Dünyamızın hareketlerinden doğan olaylar,

3-Yanardağ ve depremler,

4-Dünyamızın iklim kuşakları ve bitki örtüleri,

5-Keşif ve icatlar.

Dünyamız incelenirken daima yurdumuzla olan münasebetleri üzerinde durulacak ve yakından uzağa prensibi göz önünde tutulacaktır.

Ünite: III Özel Günler ve Önemli Olaylar:

Özel günler ve önemli olaylar zaman ve sırası geldikçe ünite veya ek ünite olarak ele alınıp işlenecektir.

Toplum ve Ülke İncelemeleri ünitelerinin detaylandırılması ve işlenmesinde 5 öğretmenli ve 5 sınıflı okulların Toplum ve Ülke İncelemeleri programındaki esaslar ve açıklamalar dikkate alınacaktı (MEB,1965: 336-339; Tekışık ve Akgül,1965:38-46).

Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konularından Toplum ve Ülke İncelemeleri Ünitesi nasıl yapılır sorusuna bir yardımcı kitapta şöyle cevap verilmiştir:

“Bu derslerin konu başlıkları önümüze seçeceğimiz birkaç kağıda birbiri ile ilgili durumlarına göre yazılır. Her kağıtta toplanan konu başlıkları teker teker yeniden gözden geçirilir.

1-Kağıttaki bilgiler: İNSANIN AŞAMASINA ait.

2- Kağıttaki bilgiler: DÜNYA ile ilgili.

3- Kağıttaki bilgiler: YURDUMUZU ilgilendiriyor.

4- Kağıttaki bilgiler: (.....) vb.

İşte ünitelerin başlıkları bulundu. Her kağıdın üzerine bunlar ünite başlığı olarak yazılır (Gerekirse değiştirilir). Her kağıt üzerindeki konular gruplaştırılır (Problem ifadesine sokulur).

Örneğin:

3.Kağıt-(Yurdumuzu ilgilendiren bilgiler)

(Ünite başlığı):YURDUMUZDA NASIL YAŞIYORUZ?

(Proje-problem ve detayları):

-Buraya nasıl geldik?

(Anayurt:Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi yönünden),

(Göçler: Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi yönünden),

-Yurdumuzun eski ve yeni yönetimi nasıldır? (Tarih ve Yurttaşlık Bil.)

-Devlet. (Hükümet, Millet, Beylik, İdareleri),

-Seçimler (Oy kullanma, seçim hakkı),

-Hükümet idaresi: (Monarşi, Oligarşi, Demokrasi, İmparatorluk, Krallık, Cumhuriyet),

-<(.....vb.)>”(Harit, 1965:58-59)

Bir başka soru ise Taslağa göre ikinci devre sınıfları da ünite çalışması yapacak Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinden öğrenciler geçici bir duruma düşmez mi? idi. Bu soruya cevap olarak şunlar yazılmıştı:

“Ünite ile çalışmada daha az bilgi verilir diye bir kurala varmamalı. Güzel düzenlenen bir ünite çalışmasında daha çok bilgi, beceri ve alışkanlık verilmesi mümkündür.

Şimdiye kadar alışılmış bir tertibin bozulması demek olan ikinci devre ünite çalışmalarında önemli olan ve dikkat edilmesi gereken bir nokta: konuları üniteleştirmede güzel bir ünite meydana getirmektir. 1948 programının dağınık bilgilerini güzel bir ünite etrafında toplayabilirsek, eskisinden daha çok bilgi ve beceri kazandırmak mümkün olacaktır.

Bilgilerin üniteleştirilmesinde üniteye tabii olarak bağlanamayan konularımızı serbest okuma parçaları olarak da işleyebiliriz. Bu kadar serbest ve hür bir çalışmada daha geri öğrenciler yetişmesini sanmıyorum”(Harit,1965:59).

2.2. “Toplum ve Ülke İncelemeleri” Dersinin Amaçları

Dersin amaçlarını şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- 1-Türk çocuğunu ailesine, ulusuna, yurduna, Türk devrimlerine ve ülkesine bağlı, çalışkan, araştıran, inceleyen, fedakar ve fazilet sahibi iyi bir vatandaş ve mükemmel bir insan olarak yetiştirmek;
- 2-Çocuklara şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını duyurarak Türk ulusunun geleceğine güvenlerini artırmak ve onları Türk ulusunun ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmek;
- 3-Çocukların olumlu karakter özellikleri kazanmaları, her yönde görev ve sorumluluk almaları, aile bütünlüğüne bağlı yuvanın mutluluğunu gerçekleştirmeleri için hizmet duygularını geliştirmek;
- 4-İnsanların birbirlerine muhtaç olduklarını kavratmak, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir ettirmek ve çocukları bunları uygulayabilir hale getirmek;
- 5-Ulusal kaynakları tanıtmak ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavratıp benimsetmek;
- 6-Yurdu ve dünyayı tanıtmak, çocuklara plan, kroki ve harita fikri vermek, bu araçları anlar ve kullanır hale getirmek,
- 7-Çocuğa uluslar ailesi içinde Türk ulusuna düşen insanlık ödevlerini öğretmek (Ne mutlu Türküm diyene, Yurtta sulh, cihanda sulh fikrini ve Birleşmiş Milletler ülküsünü benimsetmek);
- 8-Türk Milletine ve bütün insanlığa iyilikleri dokunmuş olan Türk büyüklerinin hayatlarına ve hizmetlerine karşı öğrencilerde hayranlık uyandırmak, kötülükleri dokunan kimselerin akıbetlerinden de ibret dersi almalarını sağlamak (MEB,1965: 25-26).

Program Taslağında amaçlar sekiz madde iken Hüsnü Tekışık ve Cavit Akgül (1965:17-18) yazmış oldukları rehber kitapta dersin amaçlarına sekiz madde daha eklemek suretiyle dersin amaçlarını on altı madde olarak vermektedir. İlave etmiş oldukları maddeler şunlardır:

- 1-Türk çocuklarını, Türk devrimlerinin manası ve önemi üzerinde düşündürmek ve onların devrim değerlerine bağlanmalarını sağlamak;

- 2-İnsanların çevreleri ile yaşayışları arasındaki sıkı ilişkiyi belirtmek ve çevrelerine nasıl etki ettiklerini çocuklara kavratmak;
- 3-İnsanların birbirleriyle olan karşılıklı ilişkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek öğrencileri yurdun ekonomik kalkınmasında bilgi ve beceri sahibi birer unsur haline getirmek;
- 4-Topluluk halinde yaşamının bir zorunluluk olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini öğrencilere kavratmak, onların Türk Milletine, Türk Bayrağına, Kahramanlarına, Türk Askerine ve Türk Ordusuna karşı duydukları sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirmek;
- 5-Millet ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırmak Millet ve yurt işlerini her işin üstünde tutmayı ve millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi çocuklarda alışkanlık ve ülkü haline getirmek;
- 6-Cumhuriyet rejiminin özelliğini, Türkiye’de nasıl kurulduğunu, bu rejimin Türkiye’nin hayatı ve geleceği için ne kadar önemli ve zorunlu olduğunu öğrencilere kavratmak;
- 7-Kanun kavramını öğrencilere benimsetmek, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusu ve alışkanlığını kazandırmak, ödev ve hak kavramlarını kavratarak vatandaşlık hak ve ödevlerini onlara benimsetmek;
- 8-Türkiye’nin devlet teşkilatını seviyelerine göre kavratmak.

Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinde işlenecek ünite ve konular ilköğretimin amaçlarına hizmet etmekteydi. Öğrencilere kişisel bakımdan temel beceriler (Türkçeyi iyi kullanmak, okuma alışkanlığı gibi) kazandırmak, öğrenme merak ve ilgisini geliştirme, görev ve sorumluluk duygusunu geliştirmek, kazalara karşı uyanık ve tedbirli olmak, doğru hüküm verme ve bilimsel düşünme yollarını öğrenme, güzel şeylere, güzel sanatlara ilgi ve hayranlık duyma, yurdu tanıma, sevmeye ve yurda hizmet duygusu aşılama, boş zamanları iyi kullanmada anlayış ve görüş kazanma, başarılı olunca aşırı öğünmeden sakınma, başarısızlık karşısında ümitsizliğe kapılmama gibi beceriler kazanması hedeflenmekteydi (Tekışık ve Akgül, 1965:19-22).

İnsan ilişkileri bakımından öğrencilerin bu dersle kazanması beklenen beceriler ise;

- 1-İyi bir aile hayatının dayandığı temel ilkeleri kavrama, payına düşen görev ve sorumlulukları öğrenme ve benimseme,
 - 2-Başkalarıyla beraber yaşama ve beraber çalışmayı öğrenme olarak sayılabilir (Tekışık ve Akgül, 1965:22-23).
- Öğrencinin ekonomik hayat bakımından kazanacağı beceriler;
- 1-İnsan gücünün, çevrenin ve yurdun kalkınmasındaki etkilerini ve önemini kavratmak;
 - 2-Doğal kaynakların, çevrenin ve yurdun kalkınmasındaki önemini kavramak,

- 3-Yapılacak her işi planlı, dikkatli, düzenli, düzgün, temiz yapma,
- 4-Tutumlu olma,
- 5-Çevrenin doğal ve toplumsal her türlü zenginlik kaynaklarını korumak gerektiği ve bu korumada herkesin bir payı olduğuna inanmak,
- 6- Toplum hayatı için herkesin bir iş ve meslek sahibi olmasının gerektiğini ve önemini kavratmak,
- 7-Çevredeki iş alanları hakkında fikir sahibi olmak,
- 8-Toplum için yararlı her çeşit işe değer vermek,
- 9-Verimli çalışmanın; zamanı, emeği ve malzemeyi planlı ve tutumlu bir şekilde kullanmaya dayandığını kavratmak,
- 10-Her kazancın bir emek karşılığı olması gerektiğine inanmak,
- 11-Satın alınacak bir malda, o malın niteliğini, fiyatını ve gerçek lüzumunu göz önünde tutmak,
- 12-Para harcamada tutumlu ve beceri sahibi olmak,
- 13-Gideri gelire göre ayarlama fikrini ve alışkanlığını kazandırmak,
- 14-Para biriktirmenin önemini kavratmak (Tekışık ve Akgül,1965:23-24).

Öğrencinin bu dersle toplumsal hayat bakımından kazanacağı beceriler ise daha çok vatandaşlık eğitimi ile ilgili olup şu şekilde maddeleştirilebilir:

- 1-Türk Milletinin, milli, ahlaki, insani değerlerini kavratmak ve çocukların her hareketinde bu değerlere uymasını sağlamak,
- 2-Memleket menfaatlerine aykırı propagandalara karşı uyanık olmak,
- 3- Demokrasi ilkesini kavrama ve bütün münasebetlerde bu ilkeleri uygulama yönünden her insanın kanunlar önünde eşitliğine, bir değeri olduğuna, kanunlara saygılı olmaya ve demokratik bir yaşamın gerekliliğine inanmak,
- 4-Toplumların ilerleme ve yükselmesinde bilim ve teknolojiye ihtiyaç olduğuna,
- 5-Ülkemizin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya memleketleri ile olan ilişkilerinde çağı yakalayan, barışçı bir anlayışla, Yurtta Sulh Cihanda Sulh ülküsünü benimsemiş çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma ülküsünü gerçekleştirmeye çalışan bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir (Tekışık ve Akgül,1965:24-26).

Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin ana hedeflerinden biri olan toplumsal açıdan yetişmiş, iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olabilmeleri için kazanmaları gereken temel bilgi, beceri, değer duygusu ve davranışlar kazanmaları için bu derste yapılacak çalışmalarda şu ilkelere dikkat edilmesi gerektiği belirtilmekteydi (Tekışık ve Akgül, 1965:26-28):

1-İlkokul milli bir eğitim kurumu olduğundan ve öğrencilere milli kültürü aşılıp onları toplumsal yönden geliştirmek zorunda bulunduğundan 4. ve 5. sınıflarda işlenecek Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi yardımı ile;

a-Çocuklara aynı milli ülkü ve amaçları vermek için gerekli bilgi değer duygusu ve alışkanlıklar kazandırılmalıdır.

b-Yurda ve millete bağlılık, sevgi ve hizmet aşkı aşılmalı, yurt sorunları karşısında hassasiyet göstermeleri sağlanmalıdır.

c-Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinde işlenecek ünitelerin milli ve toplumsal hayatla ilgisinin sağlanmasına ve milli hayata bağlanmasına geniş ölçüde yer verilmelidir.

2-Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinde işlenecek ünite ve konular, Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin ve ilköğretimin amaçlarının gerçekleşmesinde önemli bir vasıtaadır.

3-Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinde öğrencilere, hayatta bireysel ve toplumsal açıdan işlerine yarayacak pratik bilgi, beceri, değer duygusu ve alışkanlıklar kazandırılmalıdır.

4-Öğrenciler Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi ile yakın çevredeki hayatı yaparak ve yaşayarak öğrenmeli, sorumluluklar alarak demokratik hayatı ders uygulamaları olarak yakın çevresinde yaşamalı ve öğrenmelidir.

5-Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinde çocuklara kendilerinin ve tüm bireylerin toplum içinde bir değer olduğu hissettirilmeli, toplumun ahlak kuralları, değer hükümleri, kişi hürriyetlerine saygılı olma, kanun ve kurallara uyma, toplumun çıkarını kendi çıkarından üstün tutma, işbirliği içinde çalışma ve yardımlaşma gibi demokratik kavramlar kazandırılmalıdır.

6-Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi öğrencilerde çevrenin ve yurdun doğal güzelliklerine karşı sevgi ve bağlılık uyandırmalı, onlara yaşlarına uygun olarak güzeli, iyiyi ve doğruyu arayıp bulma, değerlendirme, bulunduğu çevreyi geliştirme ve güzelleştirme gibi duyguları kazandırmalıdır.

7-Toplum ve Ülke İncelemeleri derslerinde, zamanda, enerjide, gereçleri kullanmada, parada tutum, milli kaynakları koruma, milli ekonomi, boş zamanları değerlendirme ve bunun gibi hususları çocuklara belletmeli ve alışkanlık kazandırılmalıdır.

8-Her çocuk kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda geliştirilmeli ve yetiştirilmelidir.

9-Çocukların bir bütün olarak geliştirilmesi gerekir ilkesinden yola çıkarak Toplum ve Ülke İncelemeleri derslerinde çocukların bilgi, beceri, değer duygusu ve davranış bakımından yetiştirilip geliştirilmesi yanında diğer dersler ve bedeni bakımdan da gelişimine önem verilerek, fikir, ruh ve beden eğitiminde bütünlük sağlanmalıdır.

2.3.Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersinde Vatandaşlık Bilgisi Eğitimi

Vatandaşlık eğitimi bir ulus için çağdaşlığı yakalamak, çağın gereklerini karşılayacak, yerine getirecek bireyleri yetiştirmek adına oldukça önem taşımaktadır. Ülkeyi kalkındırmak, dünya standartlarına ulaştırmak ve geliştirmek için vatandaş olarak bir ülke içerisinde yaşayan bireylerin donanımlı, milli değerlere ve bilince sahip, hak ve hukukunu bilen, sorumluluk sahibi, tarih ve coğrafyasını bilen, tarih bilincine ulaşmış, bilim ve teknolojinin imkanlarından faydalanan, demokratik, saygılı, barışçıl, aktif, katılımcı gibi değerlerle donanmış bireyler yetiştirmek vatandaşlık eğitiminin kazanımları arasındadır (Merey vd, 2012:796). Birkaç husus değişmekle birlikte bu kazanımlar her ulus için geçerlidir. Demokratik toplumlarda vatandaş aynı zamanda kendi başına yönetimi de elinde bulunduran bireydir.

Vatandaşlık bir devlet veya ulus tarafından bir bireye verilen yasal bir statü olduğu kadar, ayrıca bireyin siyasi anlamda bağımsız bir devlete aidiyetini de göstermektedir. Vatandaşlık bazı kaynaklarda kamusal alan olarak da tanımlanmaktadır. Vatandaşlık bireyin sahip olduğu haklar anlamında en tepe noktadır. Çünkü vatandaşlık hakkı din, dil, ırk, cinsiyet vb. farklılıklara karşı bireyi koruyan en yüksek statüdür. Bundan dolayıdır ki vatandaşlık eğitimi bireylerin vatandaş olma rol ve sorumluluklarının farkındalığını sağlayacak şekilde oluşturulması önem taşımaktadır. Vatandaşlık eğitimi bireylerin yerel, ulusal ve uluslararası ilişkilerini kapsayan evrensel sosyal, politik, kültürel ve ekonomik çok yönlü bir eğitim olduğu da tanımlar arasında yer almaktadır (Merey vd, 2012:797). Vatandaşlık eğitimi aynı zamanda bireyin/Vatandaşın toplumla uyumunu sağlamaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012:43).

Program Taslağında Toplum ve Ülke İncelemeleri dersiyle ilgili öğretmenlerin yerine getirmesi gereken ilkeleri detaylı şekilde maddeleştirmişti (MEB,1965:36-38). Bu derste sadece teorik bilgilerin verilmesinin doğru olmadığı mümkün olduğunca işlenen konuların öğrenciye yaşatılarak aktarılması gerektiği üzerinde durulmuştu. İlkokullarda Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin vatandaşlık bilgisi ile ilgili çalışmalarda her şeyden önce topluluk halinde yaşayan insanların saygı, sevgi ve anlayış duyguları içinde işbirliği yapmaları ve birbirlerine saygı göstermelerinin öğretilmesi gerektiği belirtilmişti. Öğretmen vatandaşlık bilgisi konularında sadece bilgi vermek, ilgi ve ülkü uyandırmakla kalmamalıydı. Öğrenciler de elde ettikleri bu bilgi ve kazanımları eyleme geçirebilmeliydi. Örneğin öğretmen kanunlara ve nizamla, ulusal gelenek ve göreneklere uymanın önemini öğrencilere kavratmakla beraber bu hükümlerin yerine getirilmesi hususunda çocuklara alışkanlık kazandırmalı, bir yandan sokağı temiz tutmanın vatandaş için bir ödev olduğunu telkin ederken diğer yandan da çocukları sokağın temizliğini bozacak hareketlerden uzak durmalarını öğretmeliydi. Öğretmen, çocukları daha okulda iken milli ödevlerini bir yandan öğrenmeye, bir yandan da yapmaya alıştırmalıydı.

Vatandaşlık Bilgisi konularından birlik ve dayanışmanın, ulusal disiplinin anlamını ve önemini çocuklara kavratmak gerekmekteydi. Öğretmen millet için yaşamının, millet için ölmenin, millete bütün varlığını, benliğini vermenin Türk çocuğunun ödevi ve ülküsü olduğunu, milli amaçları gerçekleştirmenin her amacın üstünde bulunduğunu çocuklara aşılmalıydı.

Öğretmen öğrencilere bir yandan kendi yeteneklerine göre, diğer yandan da ulusun iyiliği için en uygun iş ve meslek kazanmalarının önemini belirtmeli; insanın hangi meslekte olursa olsun işini, ulusunun faydası için uygun ve verimli bir şekilde yerine getirmesinin bir ödev olduğunu belletmeliydi.

Öğretmen her işte disiplinin ve karakterin önemli rolünü belirtmeli ve çocukları disiplinli çalıştırmayı ve onları sarsılmaz bir karakterle yetiştirmeyi iş edinmeliydi. Vatandaşlık Bilgisi konularını öğrencilere kavratmak için en basit örneklerle canlandırmaya çalışmalıydı. Örneğin; Milletvekili, Belediye, muhtar seçimi gibi.

Öğretmen vatandaşlık bilgisi konularını öğrencilere kavratmak için okulun içinde ve dışında geçen olaylardan faydalanmalı ve öğrencileri hayat ile sıkı sıkıya temas ettirmeliydi. Örneğin öğretmen, okulda herkesin faydalanması için yetiştirilmiş ağaç ve çiçeklere öğrencilerden birinin zarar vermesinden hareket ederek bunun herkese zararı dokunduğunu belirtmeliydi. Yine okulda bir öğrencinin pencere camı kırması, oturduğu sıraya zarar vermesi, duvarları kirletmesi, okulun kitaplarını yırtması, kaybetmesi, tebeşiri ziyan etmesi gibi zararlı olaylardan başlayarak devlet malına zarar vermenin kötülükleri üzerinde durmalı ve yapılan bu tür kötü davranışların bütün topluma mal olduğu anlatılmalıydı. Böylece devlet malını korumanın bir ödev olduğu öğretilmeliydi (MEB,1965:37-38).

Öğretmen Cumhuriyet Bayramı, Ulusal Egemenlik Bayramı, Gençlik ve Spor Bayramı, Kurtuluş Savaşı'na ait bir zaferi veya Türk devrimleri ile ilgili herhangi bir olayın yıldönümü gibi olayları canlandırmaya çalışmalıydı. Bu konulara karşı öğrencilerin ilgisini çekerek gazeteler ve dergilerde bu olaylar üzerine yazılmış yazılardan çocukların seviyesine uygun olanlardan, resimlerden, istatistiklerden ve grafiklerden faydalanmalıydı. Bu amaçla öğrencilerle birlikte müze, sergi, tarihi anıtlar gibi yerlere geziler ve ziyaretler yapmalıydı. Öğretmen vatandaşlık konularını işlerken öğrencilere Türk ahlakının ilkelerini olaylardan hareket ederek öğretmeliydi. Öğrencilerle, çevrelerini tanıtmak, vatanlarının yaşama şartlarını incelemek ve bu şartların iyileştirilmesi üzerinde onları düşündürmek amacı ile yakın şehir, kasaba ve köyler arasında gezi imkanları hazırlamalı ve bu suretle öğrencilerin vatanlarını, vatandaşlarını tanıma imkanı vererek, öğrencilere yardımlaşma ve dostluk duyguları kazandırılmış olacağı belirtilmişti (MEB,1965:36-38.)

2.3.1. Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi Etkinliklerinde Vatandaşlık Değerleri

Vatandaşlık eğitiminde kazandırılması gereken değerlerden biri ve en önemlisi milli duygunun kazandırılmasıdır. Milli duygu ülke vatandaşlarının ortak kültür, ortak his ve ortak duyguları şeklinde kısaca özetlenebilir. Programın geçerli olduğu 1966 yılına ait bir tanımlama da şöyle denilmektedir: *“Türk ve Türklüğü yücelten olaylar karşısında duyduğumuz sevinç ve neşe yanında, yurttaşlarımızın başına bir felaket geldiğinde de hepimiz acırız. ..İşte yurttaşlarımızın felaketleri ya da milletimizin üstün başarıları karşısında içimizde uyanan ortak duyguyu, milli duygu olarak tanımlayabiliriz”* (Karagöz,1966:227).

Ülkenin kalkınmasında, iyi ve yeterli vatandaşların yetiştirilmesinde, milli duygunun geliştirilmesinin önem taşıdığı Program Taslağında, her çocuğa Türk milletinin milli, ahlaki ve insani değerlerinin kavratılmasını ve hareketlerinde bu değerlere uyması gerektiği öngörülmüştür. Türk çocuğu ailesine, ulusuna, yurduna, Türk devrimlerine ve ülkülerine bağlı, çalışkan, araştıran, inceleyen, fedakar ve fazilet sahibi iyi bir yurttaş, mükemmel bir insan yetiştirmek, ilköğretimin temel bir amacı olarak belirlenmişti (MEB,1965:16-17). Vatandaşlık eğitimiyle kazandırılacak bu değerler ise ezber ve teorik bilgilerden ziyade öğrencilere yaptırılacak uygulama ve etkinliklerle sağlanabilirdi. Etkinliklerin uygulama sahası ise Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi idi. Çünkü bu dersin içeriği hem şehir hem de köy müfredatında zengin ve uygun konuları itibarıyla uygulama imkanına sahipti. Dönemin yazılmış bir öğretmen yardımcısı kitabında vatandaşlık eğitiminin temeli sayılan milli duyguların çocuklara kazandırılmasında *“Diri diri yapılan bir bayrak töreni, canlı olarak işlenen devrimler, Atatürk’ün Türk istiklali için yaptığı savaşlar, bu savaşlara köyde katılanların anlattıkları, büyüklerin cesaret, fedakarlık ve kahramanlıklarına ait örnekler, yerinde değerlendirilen ilginç, günlük önemli olaylar, çocuklara bu konuda istenilen nitelikleri kazandırmada yararlı olur”* cümlesiyle etkili uygulama örnekleri de sıralamıştır (Karagöz,1966:228). Etkili vatandaşlık eğitiminde öğrenilenlerin özellikle de ilköğretim 4. ve 5. sınıf düzeyindeki çocuklarda davranışsal süreçlerle desteklenmesi, faaliyet ve etkinliklerle birlikte öğretimin gerçekleşmesi gerektiği genel geçer bir doğrudur (Som ve Karataş, 2015:38). Vatandaşlık değerleri, hak ve sorumluluklar, eşitlik, adalet gibi pek çok kavramın öğrenilmesi yaparak ve yaşayarak öğrenmesinde etkili bir metottur.

Vatandaşlık eğitiminde temel hedef milli duyguların gelişmesi iken ikinci hedefte iyi vatandaş olmanın koşulu sayılan demokratik anlayışın geliştirilmesidir. Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin hedeflerinden birisi de vatandaşlık eğitimi üst başlığında demokratik anlayışın kazandırılması olmuştur. Çocuğa verilecek bilgiler ve yaptırılacak etkinliklerde ana hedefler milli duygulara, milli değerlere, demokratik anlayışa sahip bireyler yetiştirmektir.

Milli duyguyu geliştirici etkinlik örnekleri olarak bayrak törenleri, milli bayramlar, müsamereler, büyükleri anmak, günlük olaylardan yararlanmak, okul ve sınıf sergileri söylenebilir. Demokratik anlayışı geliştirici etkinlik örnekleri ise hak, hürriyet, görev ve sorumluluk, yurttaşlık görevlerimiz olarak sıralanabilir. Vatandaşlık görevleri arasında kanunlara uymak, vergi vermek, askerlik görevi, oy kullanmak gibi temel görevlerin bilincinin kazandırılması gerektiği belirtilmektedir.

Program taslağında üzerinde önemle durulan hususlardan biri milli ve dini bayramların öneminin vurgulanması, tarihe mal olmuş büyük isimlerin anılması, toplumun yaşadığı günlük olaylardan haberdar olmak esaslarıydı. Bunun için programda her gün saat 08.30 ile 09.00 arası günlük olayları ve yaşanan tecrübeleri anlatmak ve birbirine aktarmak için ayrılmıştı (Karagöz, 1966: 233). Dersler başlamadan önce öğretmen ya da öğrenciler radyo imkanları varsa dinledikleri güncel haberleri, ya da gazeteden okudukları haberleri ya da ailelerinden duydukları günlük olayları bir birlerine aktararak gündemi yakalamaları sağlanmak istenmişti. Öğrenciler bu tip etkinliklerle sosyalleşiyor, birbirleriyle paylaşımda bulunarak iletişime geçiyor ve eğitimin ana unsuru olarak aktifleşiyordu. Örneğin sene sonunda ya da yıl içinde yapılan okul /sınıf sergileri öğrencilerin ürettiklerini, ürünlerini ve başarılarını göstermelerine imkan tanırken aynı zamanda eğitim sisteminin de bir değerlendirmesi olarak vitrine sunuluyordu.

Köy okulunda yapılan bir bayrak töreni sonrasında yaşanan bir anıyı Süleyman Karagöz (1966:230) öğretmen şu şekilde anlatıyor:

“Bir cumartesi günü, çocuklarla bayrak töreni hakkında görüşüyorduk. Bu sırada ilk sınıflardan bir öğrenci şunu sordu:

-Efendim, bayrağı neden çabuk çekiyoruz da, indirirken yavaş yavaş indiriyoruz?

Aynı okulun ikinci devre öğrencilerinden bir kız çocuğu, boynundaki damarlarını şişire şişire, bu soruyu şöyle cevaplandırdı:

-Türkün gücü bayrağını her yere çabuk çeker, fakat oradan kolay kolay indirtmez”.

Milli bayramların kutlanması da vatandaşlık eğitiminin değerlerini kazandırmada oldukça etkilidir. Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin konuları kapsamında kutlanması gerekli görülen milli ve diğer özel günler bir rehber kitapta şu şekilde belirtilmiştir (Tekişık ve Akgül, 1965:81-82):

Ünite veya Konunun Adı	İşleneceği Zaman
İlköğretim Haftası;	Eylül ayının üçüncü haftası
Dünya Çocuk Günü;	Ekim ayının ilk Pazartesi günü
Birleşmiş Milletler Günü;	24 Ekim
Cumhuriyet Bayramı;	28 Ekim öğleden sonra 29-30 Ekim günleri
Kızılay Haftası;	29 Ekim-4 Kasım
Harf Devrimi;	Kasım'ın ilk haftası
Atatürk Haftası;	10-16 Kasım
İnsan Hakları Haftası	10 Aralıktan önce gelen ve 10 Aralık gününü içine alan hafta
İnsan Hakları Günü;	10 Aralık
Tutum ve Yerli Malları Haftası;	12-18 Aralık
Yeşilay Haftası;	1-7 Mart
NATO Günü;	4 Nisan
Ulusal Egemenlik Bayramı	22 Nisan öğleden sonra, 23-24 Nisan günleri,
Anneler Günü;	Mayıs ayının ikinci Pazar günü
Trafik Haftası	Mayıs ayının ilk cumartesi ile başlayan hafta
Hava Şehitleri Günü;	15 Mayıs
Gençlik ve Spor Bayramı;	19-20 Mayıs günleri
Hürriyet ve Anayasa Bayramı	26 Mayıs öğleden sonra ve 27 Mayıs
<p>Toplumsal bir prototipi olan okul öğrenciler için beceri kazanma, davranış geliştirme ve deneyim kazanma yeridir (Karagöz, 1966:253). Bu anlayış içerisinde Yeni Program Taslağı öğrenciyi kendi toplumu içerisinde yani okulu içerisinde eğitmek ve demokratik anlayış geliştirerek iyi vatandaş ve iyi insan olması yönünde program geliştirmiştir. Özellikle Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi içerisinde çeşitli ünite ve konularda zengin içerik ve etkinlik fırsatları yaratarak çocuğa yaparak, yaşayarak öğrenme imkanı tanımıştır. Demokratik anlayışın gelişmesinde okulda/toplumdaki hakları, özgürlükleri, görev ve sorumlulukları ana temalarıyla vatandaşlık görevlerimiz bu dersin teori ve pratik bilgileriyle öğrenciye kavratılmıştır. Etkinlik örnekleri arasında çocuğun okulundaki hakları, nelere sahip olduğu, başkanını seçebileceği, kantinini yönetebileceği, özgürlüğünün nerede başlayıp, nerede bittiği yer almaktadır. Örnek vermek gerekirse; birleştirilmiş bir sınıfta ders çalışan bir küme ile öğretmenle ders yapan bir küme aynı sınıfta bulunurken; ders çalışan öğrencilerin işlerini bitirmeleri ile birlikte konuşmalar, şarkı söylemeler öğretmenle ders yapan öğrencileri rahatsız etmeye başlamıştı. Ders dinleyen öğrenciler rahatsızlıklarını belli edince iki küme arasında huzursuzluk baş</p>	

göstermişti. Öğretmen bu duruma şu cümlelerle müdahale etmişti: *“Her nerede olursa olsun, ancak başkalarını rahatsız etmemek şartıyla, istenildiği şekilde hareket etmek serbesttir. Serbestlik ve hür olmak, akla geleni yapmak ve başıbozukluk değildir”* (Karagöz, 1966:237). Bu, okulda öğrenmeye ve davranış geliştirmeye güzel bir örnektir.

Bir başka örnek de; bir köy okulunda okulun uygulama bahçesine öğle vakti çeşmeye su içmek için köyün hayvanları giriyor ve bahçeye zarar veriyordu. Bunu önlemek için çeşitli yöntemler geliştirildi ancak bir türlü hayvanların zararı önlenemedi. Sonunda öğle aralarında sıra ile ikişer öğrenci bahçede nöbet tutmaya başladı. Böylece bahçeleri zarar görmekten kurtulmuştu öğretmen çocuklara *“tıpkı askerlik görevini yerine getiren Mehmetçiğin vatani koruduğu gibi nöbet tuttunuz ve bahçenizi korudunuz”* demişti. (Karagöz, 1966:241). Bu gibi örneklerin çok olduğu dönemin okul sisteminde demokratik okul anlayışı ve yaşayışını bizzat okullarda yaşayarak ve yaşatarak öğrencilere öğretiyorlardı. Her insanın bir değer olduğu, insanların kanunlar karşısında eşit oldukları, vatandaşlık görev ve sorumluluklarının neler olduğunu çocuk okulda yaparak ve yaşayarak öğreniyordu. Program Taslağında da belirtildiği gibi demokrasi, demokratik bir hayat yaşayarak öğrenilebilirdi.

Öğrencilere ünite çalışmalarında temel bilgilerin, iyi alışkanlıkların, becerilerin ve değer duygularının kazandırılması hedeflenmekteydi. İyi alışkanlıklar hedefinde yer alan “Sosyal ve Toplumsal Alışkanlıklar” başlığı altında, dayanışmanın önemini kavrama, başkaları ile birlikte çalışma, görev ve sorumlulukları kabullenme, sosyal etkinliklere katılma, hür düşünme fikrini savunabilme, fikirlere saygılı olma gibi olgular kazandırılırken; değer duyguları arasında milli, insani üstün değerlere sahip olma, milleti ile öğrenme, gelir kaynaklarının değerini kavrama, toplumsal çıkarların kişisel çıkarlardan üstünlüğünü kavrama, insanların, hayvanların ve bitkilerin yaşamımızdaki önemini kavrama gibi hususlar sıralanmaktaydı. Bu hususlar vatandaşlık ve demokrasi eğitimiyle de yakından ilgili kazanımlardı (Harit, 1965:60).

SONUÇ

Ders programları günün siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarına göre değişir ve gelişirler. Türk eğitim sisteminde uygulanan 1948 İlkokul Programı da günün değişen şart ve ihtiyaçlarına göre değişme zorunluluğu göstermiş ve yapılan bir takım çalışmalarla aşama aşama değişime tabi tutulmuştu. 1948 İlkokul Programı içerik ve uygulama olarak daha çok şehir-köy ayrımının dikkate alınmadığı, esneklik göstermediği ve zaman açısından (fazla ders, az zaman) uygun olmadığı yönündeki şikayetlerle değişime tabi tutulmuştu.

Yeni İlkokul Program Taslağı ise 1962-1963 eğitim-öğretim yılından itibaren deneme okullarında uygulanmaya başlamıştı. Getirdiği en önemli yenilik programın şehir ve köylerde

uygulanmasında esneklik içermesiydi. Haftalık zaman çizelgesi, ders programı ve üniteler okulun çevresine uygun şekilde değişiklik gösterebilecek ve sıralamada değişiklikler yapılabilecekti. Bu esneklik milli/dini gün ve haftaların kutlanmasında da bölgesel kurtuluş, anma gün ve toplantıları olarak da değiştirilebilmesine olanak tanımaktaydı.

Teorik bilgilerden ziyade pratik bilgi ve uygulamalara önem veren İlkokul Program Taslağında etkinliklerin yapılmasına imkan tanıyacak şekilde ders saatleri de artırılmıştı. 40 dakika olan dersler birinci devrede 45 dakikaya, ikinci devrede 90 dakikaya çıkarılmıştı. İkinci devrenin 4. ve 5. sınıflarında okutulan Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin de 90 dakikaya yükseltilmesiyle etkinliklerin yapılmasına yeterli vakit ayrılmış oluyordu.

Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi adıyla 1948 İlkokul Programında yer alan üç farklı ders Yeni İlkokul Programı Taslağında “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi adıyla birleştirilmişti. Bu ders 4.sınıflara haftada altı ders, 5.sınıflara hafta beş ders olarak planlanmıştı. Üniteler çevreden hareket etme ilkesine dayanarak hazırlanmış ve öğrencinin kendi çevresinden hareketle uygulamalar yapılmıştı.

Program Taslağının tamamında yer alan ezber bilgi yerine yaparak/yaşayarak öğrenme anlayışı Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin de bütününde uygulanmış ve konular öğrencinin yakın çevresi olan okulda uygulanarak öğretilmiştir. Öğrencinin yaşam alanı olan okulu/sınıfı/bahçesi kazanım ve becerilerinin de bir uygulama laboratuvarı olmuştur.

Vatandaşlık eğitiminin, vatandaşlık ve demokrasi kavramlarının geniş yer tuttuğu Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi, Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin içeriklerini kapsayacak şekilde milli değer ve milli bilincin aşılandığı bir ders olarak programda yerini almıştı. Bu dersle birlikte çocuk toplumun güncel olaylarından da haberdar olmakta ve gündemi yakalamaktaydı. Her dersin öncesinde otuz dakikalık bir zaman içerisinde öğretmen-öğrenci iletişimiyle birbirlerine günlük olayları aktararak, tarihi bir gün ise bu günün öneminden bahsederek çocuklara toplumsal olayların ve toplum kavramının bilinci kazandırılarak güncel olayların farkındalığı sağlanmaktaydı. Bugün Eğitim Fakültelerinde Topluma Hizmet Uygulaması dersi bu yitirilen değeri, toplumun gündemini yakalamak, toplum bilinci değerini kazandırmak adına konmuş bir derstir. Bu dersin varlığı öğretmen adayı olan öğrencilerin büyük çoğunluğunun toplumsal olaylardan haberdar olmadıklarını, topluma duyarlılıkla yaklaşmadıklarını, toplum içinde yalnızlaştıklarını da ortaya çıkarmıştır.

Yaklaşık altmış yıl önce hazırlanan Program Taslağındaki Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin amaçlarından biri de çocuğun toplum hak ve hürriyetlerini kendi hak ve

hürriyetlerinden üstün tutma bilincini kazandırmasıydı. Günümüz şartlarında bencilleşen nesil bize eğitimin hedeflerinde yanlış yönlere saptığımızı da göstermektedir.

Vatandaşlık eğitimi içeriğinde yer alan ülke bilinci, vatan sevgisi, milli şuur, milli değerler, kişilere saygı, sorumluluk ve görevler, işbirliği, birlikte yaşama değerlerinin kaybında da dünyanın değişen şartlarını değil, sorumlu olarak hazırlanan müfredat ve eğitim programlarını görmek gerekir. Bu anlamda çalışmanın sınırlı kapsamı dahi bugünkü Sosyal Bilgiler dersinin kelime ve içerik bakımından yetersizliğini bir yönüyle kanıtlamaktadır. Bu sebeple Sosyal Bilgiler dersinin isim ve içerik bakımından yeniden sorgulanması ve güncellenmesi önerilerimiz arasındadır.

Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi altı yıl uygulanmış ve daha sonra politik sebep ve etkilerden dolayı Amerika eğitim sisteminin de etkisiyle Sosyal Bilgiler dersi adıyla günümüze kadar devam etmiştir. Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan ana konulardan tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi müfredat ve eğitim politikalarındaki değişimlerle birlikte doyurucu ve yetkinlik bakımından Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi ile karşılaştırıldığında önceki itibarını korumadığı söylenebilir.

Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinde çevrenin önemli olduğu program hedefi bugün Sosyal Bilgiler dersinde de dikkate alınmalıdır. Tek bir programın geçerli olduğu fakat bölgesel farklılıklar, iklim, yaşayış biçimi, kültür farklılıkları (göçmenler sebebiyle) gibi çeşitli etmenleri de dikkate alarak etkinlik ve uygulamalarla program esnekliğine imkan verebilecek bir Sosyal Bilgiler dersi olmalıdır.

Ayrıca milli duyguları ve milli bilinci kazandıracak, tarih bilincini aşılacak etkinlikler arasında milli bayramlar, milli / yerel kurtuluş ve anma günleri, tarihi şahsiyetleri anma, gün ve haftalar; boşluk dolduran plansız zamanlar içerisinde değil, özellikle planlanmış, coşkulu bir şekilde öğrencinin aktif kılındığı ders saatleri olarak görülmelidir. Bu sayede çocuk milli değerlerini bilir ve tanır, diğer milletleri de tanıyıp, saygı duyarak hatta hayvanlar / bitkiler de dahil tüm canlılarla ülkede ya da dünyada birlikte yaşamının önemini kavrayarak belli bir olgunluğa erişmesi sağlanır. Çünkü bu ders çocuğu sosyalleştiren, toplum hayatını öğreten, birlikte yaşamının hazzına ulaştıran bir ders olarak iyi insan ve iyi vatandaş olabilmenin becerilerini kazandıran temel bir derstir.

KAYNAKÇA

Altınkaynak E. (1963). *Bütün Cepheleriyle 7. Milli Eğitim Şûrası*, İstanbul: Ercan Matbaası.

Angın R., Ataöv M., Çakıroğlu E., Konuk İ., Olcay H., Tümer K. ve Yalkı M. (1967). *Toplum ve Ülke İncelemeleri Kılavuzu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967.

Güvenç H. ve Çılak F. (1965). *Toplum ve Ülke İncelemeleri 1-2-3*. İstanbul.

Hablemitoğlu Ş. ve Özmete E. (2012). Etkili Vatandaşlık Eğitimi İçin Bir Öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3):39-54.

Harit Ö. (1965). *İlkokullarda Yeni Programı Uygulayan Öğretmenlerin Sorularına Cevaplar*. Ankara.

İçelli N. (1965). *Bütün Sınıflarda Yeni İlkokul Programına Göre Öğrenim ve Ünite Geliştirmeleri*. Ankara: Kardeş Matbaası.

İlkokul Programı Taslağı [MEB] (1965). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Karagöz S. (1966). *İlkokul Programı Taslağı Işığında Köy İlkokullarında Eğitim ve Öğretim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmeni İşbaşında Yetiştirme Bürosu.

Karagöz S. ve – Green K.E. (Tarihsiz). *Yeni İlkokul Programı Taslağı ve Ünite Çalışmaları* Üçüncü Baskı. Ankara: MEB Öğretmeni İş Başında Yetiştirme Bürosu.

Merey Z., Karatekin K. ve Kuş Z. (2012). İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Kuramsal Bir Çalışma. *GEFAD/GUJGEF* 32(3):795-821.

Som İ. ve Karataş H. (2015). Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir İnceleme. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1):33-50.

Tekışık H. H. ve Akgül C. (1965). *Yeni Öğretim Metodlarına ve İlkokul Program Taslağına göre Toplum ve Ülke İncelemeleri Öğretim Rehberi* İkinci Baskı. Ankara: Rehber Yayınevi.

Tekışık H.H., Alkanlar A.O., Sayılğan M.N. ve Akgül C. (1965). *Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi Ünitelerinden Osmanlı Devleti Sınıf: V*. Ankara: Rehber Yayınevi.

Wofford K.V. (1952). *Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.